

КОРПУСНА РЕЦЕПЦІЯ ТЕКСТУ

У статті розглянуто текст-основу лінгвістичного дослідження з погляду традиційного мовознавства та корпусної лінгвістики. Описано основні етапи становлення тексту як безпосередньо даного у науковому вивченні мови, висвітлено корпусне бачення тексту як те, з чого «добуваємо мову».

Ключові слова: текстовий корпус, текст, мова, мовлення.

Текстовий корпус, на перший погляд, можна вважати дітищем лінгвістики ХХ ст. Інакше кажучи, якби розвиток науки про мову не знав того, що з нею відбулося у ХХ ст., – виникнення структуралізму та його наслідки, поява комп'ютера і розвиток інформаційного середовища, у якому затребованою виявилася природна мова, – то текстового корпусу як дослідницької моделі не існувало б. І цей, уже усталений погляд, вважаємо хибним, оскільки ще задовго до виникнення навіть передумов для появи власне текстового корпусу в термінології корпусної лінгвістики, мовознавство, частіше *de facto*, ніж *de jure*, працювало над виробленням корпусної форми організації *тексту* чи текстового корпусу.

Лінгвістику впродовж не одного століття слушно трактують як науку про мову, її суть, структуру, функціонування, виникнення і розвиток тощо, і основним завдання цієї науки прийнято вважати «пізнання мови як реального об'єкта в усій складності та багатоаспектності» [8, с. 363], але лінгвістика не може забувати про те, що через свою багатогранність, – суспільний феномен, психічне явище, засіб формування й передавання думки, інструмент культури тощо, – мова стає «центром всесвіту» для низки наук: філології, психології, логіки, культурології, історії і т. д. «І кожна з цих наук, – твердить Ю. Рождественський, – у свій спосіб уявляє собі мову, тобто формує свій предмет дослідження. Мовознавство як частина філології має свій аспект дослідження і своє поняття мови. Назва «мова» передає тільки предмет мовознавства як науки» [15, с. 106]. Зважаючи на цю різноаспектність мови та можливість бути об'єктом різних типів досліджень і різних наук, Л. Єльмслев ще на початках теоретичної лінгвістики висловлює зауваження з приводу основного завдання саме лінгвістики так: «лінгвістика повинна спробувати охопити мову не як конгломерат позамовних (тобто фізичних, фізіологічних, психологічних, логічних, соціологічних) явищ, а як цілісність,

структуру *sui generis*. Тільки таким чином мову можна розглядати науково, не розчаровуючи своїх дослідників і не зникаючи з їхнього поля зору» [6, с. 267]. Тобто для мовознавства «конкретним предметом дослідження є соціальний продукт, відображений у мозкові кожного, тобто мова» [18, с. 62]. Або ж, як яскраво сформулював те саме С. Сапорта: «існує якийсь клас певним чином заданих явищ, який можна назвати мовою і який є сферою дії лінгвістики» [16, с. 98]. Це, висловлене у різний спосіб, твердження не підважує жодна з лінгвістичних теорій чи шкіл, жоден з мовознавців-лінгвістів. Так само, як і факт того, що мова не дана дослідникові безпосередньо для спостереження. Лінгвіст може спостерігати за «результатами функціонування мови у різних мовленнєвих актах, але не може спостерігати сам функціональний перетворювач, тобто власне мову» [12, с. 9]. Найоптимальніше вдалося сформулювати суть природи мови як об'єкта вивчення лінгвістики В. Солнцеву, який вдається до порівняння мови з живими організмами чи матеріальними об'єктами, що піддаються вивченню в інших галузях знань, перш за все природничих: «Мова, як відомо, безпосередньо не дана дослідникові *in corpore*, як, наприклад, живий або інший організм, або як будь-яка інша матеріальна система (об'єкт). Мова дана дослідникові своїми частинами у вигляді мовлення або мовленнєвих утворень, з яких його добувають і конструюють як певний цілісний об'єкт (систему). [...] З російського мовлення можна добути тільки російську мову, з китайського – тільки китайську. Мовлення і мовленнєві утворення – об'єктивна реальність, що піддається дослідженню» [17, с. 145], де під мовленнєвими утвореннями (*речевыми произведениями*) вчений розуміє різні комбінації одиниць мови, що вільно творяться у мовленні і творять саме мовлення, як застосування мови. Тому з визначенням предмета і завдання мовознавства безпосередньо пов'язано й найголовніше – усвідомлення опосередкованої природи наукового

вивчення мови¹, яке йде шляхом від спостереження над *текстом* (усним чи писемним) до природи мови, і, власне, на цьому ґрунтується корпусна рецепція тексту.

Текст як основа мовознавчої діяльності: спостереження, добування фактів, аналізу, опису тощо, можливо, первинно неосмислено, з'являється за межами Європи, про що згадує Л. Блумфілд [див.: 3]. Йдеться про давній арабський світ і створення на основі *тексту* «*Корану*» граматики класичної арабської мови, а згодом – євреями мусульманських країн давньоєврейської граматики на основі «*Талмуду*». Але, як вважає Л. Блумфілд, сукупність знань і методик, яким судилося докорінно революціонізувати уявлення європейців про мову та прийоми її дослідження, народилася в Індії, коли індійські граматисти, базуючись на основі *текстах* «*Рігведи*» та мови вищої касты складали правила і списки форм нормативного мовлення, що дійшли до нас під назвою санскриту: «Як наслідок, – каже Л. Блумфілд, – вони створили правила систематичного опису граматики і словника, праця багатьох поколінь учених-граматистів у цій галузі передувала написанню найдавнішого з тих, що дійшов до нас, трактатів – граматики Паніні, датованої приблизно від 350 до 250 рр. до н. е.» [3, с. 25]. Саме на прикладі індійських граматик європейські вчені вперше ознайомилися з повним і точним описом мови, базованим не на теорії, а на спостереженні за мовою у формі *тексту* й усного мовлення і, відповідно, з технікою опрацювання текстових джерел задля пізнання мови, що стало точкою відліку для ґрунтованої на тексті лінгвістики.

У нові часи європейської лінгвістики аналіз *тексту* з метою встановлення тих або тих мовних фактів і наступного їх опису був звичним для компаративістів так само, як і для історичного мовознавства. І власне у межах історичної мовознавчої парадигми Г. Пауль, ще до появи на лінгвістичній арені дихотомії «мова – мовлення», у класичній праці теоретичного узагальнення поглядів молодогограматичної школи «Принципи історії мови» («*Prinzipien der Sprachgeschichte*»), висловлюється недвозначно з приводу того, що «справжнім об'єктом мовного дослідження є сукупність проявів мовленнєвої діяльності усіх належних до певної мовної спільноти індивідів у їхній взаємодії. Усі звукові комплекси, які будь-коли вимовляв, чув або уявляв собі будь-який індивід, усі асоційовані з ним уявлення, символами яких вони є, усі різноманітні відношення, у які вступають між собою елементи мови в душах окремих осіб, – усе це належить

до історії мови, і без урахування усього цього неможливо, власне кажучи, досягнути повного розуміння розвитку» [14, с. 46]. Тобто маємо вже усвідомлену рецепцію *тексту* як основи лінгвістичної емпірії.

Однак дососюрівська лінгвістика фактично без додаткової експлікації розуміння *тексту* як «мовної дійсності», за висловленням Й. Коржиньєка, просто погоджувалася на те, що одиниці мовлення і є одиницями мови. Натомість соссюрівська і вже за нею післясосюрівська лінгвістика спочатку обґрунтовує розрізнення мови та мовлення, осмислює явно й обговорює феномен дихотомії, будуючи на цьому свої теорії, і, виходячи з розуміння двоїстої природи предмета мовознавства, говорить про факти мови і факти мовлення, розглядає природу їхньої кореляції і, врешті, зупиняється на формі мовлення – усній та писемній: «якщо дососюрівська лінгвістика мовчки виходила з того, що одиниці, які перебувають у мовленнєвому обігові, власне і є одиницями мови, то впровадження дихотомії “мова – мовлення” змусило говорити про факти мови й факти мовлення і, відповідно, шукати у мовленні поряд з одиницями мови і одиниці мовлення» [17, с. 142].

Експлікувавши двоїстий характер предмета мовознавства, – мови, – шляхом обґрунтування дихотомії мови і мовлення, Ф. де Соссюр робить ще один крок вперед й уводить поняття *тексту* як однієї з форм мовлення, що піддається науковому вивченню. Уведення поняття *тексту* як дослідницької форми зумовлено передусім розумінням природи мовленнєвої діяльності, що, за Ф. де Соссюром, часто залишається поза безпосереднім спостереженням вченого: «матеріалом лінгвістики є перш за все всі факти мовленнєвої діяльності людини як у первісних народів, так і культурних націй, як в епоху розквіту тої чи тої мови, так і в архаїчні часи, а також у період занепаду тої чи тої мови, охоплюючи у кожну епоху як форми обробленої, або «літературної», мови, так і форм просторічних – взагалі всіх форм вираження. Це, однак, не все: оскільки мовленнєва діяльність здебільшого недоступна безпосередньому спостереженню, лінгвісту доводиться враховувати письмові *тексти* як єдине джерело відомостей про мову далекого минулого або далеких країв» [18, с. 44].

Те, що за *текстом* як одним із виявів мовлення стоїть мова, чи висловлюючись словами Л. Єльмслева: «не можна мати *тексту*, не маючи мови» [6, с. 298], уже не вимагає спеціального обґрунтування, оскільки все мовознавство упродовж усього ХХ ст. безпосередньо або опосередковано обґрунтовувало це. Тому й сучасна лінгвістика диспонує чималим числом праць, де у різний спосіб сформульовано засадничий погляд

¹ Терміносполуку *наукове вивчення мови* вживаємо, щоб експліцитно розрізнити наукове, чи теоретичне, і *практичне вивчення мови* задля комунікації.

про те, що у мовленні не може бути нічого, чого не було б у мові, що мова детермінує мовлення, без мови не може існувати мовлення, оскільки немає ресурсу, з якого воно постає (див., наприклад, праці Е. Бенвеніста, В. Звегінцева, Г. Золотової, О. Леонтьєва, Й. Коржинека, О. Мельничука, В. Солнцева та ін.).

Після Ф. де Соссюра думку про те, що власне *текст* є тим об'єктом, який дано дослідникові для наукового вивчення мови безпосередньо, повторить не один лінгвіст. І на визнання *тексту* як об'єкта лінгвістичного дослідження, даного безпосередньо, не впливає ні належність лінгвістів до тої чи тої лінгвістичної традиції, ні сповідування ними тої чи тої теорії, ні час. І хоча українській мовознавчій традиції не судилося системно опрацювати структуралізм, вона все-таки сформулювала власне бачення проблеми дихотомії мови – мовлення так: «Жоден носій мови не може ні безпосередньо спостерігати, ні уявити собі мови в її повному обсязі, оскільки вона є нескінченним у часі і необмеженим у просторі процесом діяльності. Але, як і всяке реальне, об'єктивно існуюче явище, мовна діяльність піддається безпосередньому спостереженню і відображенню у своїх окремих конкретних проявах, у тім числі фіксації і наступному відтворенню цих виявів за допомогою техніки звукозапису або графічного позначення звукових актів мови у вигляді письмового *тексту*» [10, с. 347]. У такий спосіб *текст* від самого початку мовознавства-лінгвістики або імпліцитно, або ж експліцитно стає точкою відліку в науковому вивченні мови. І. Гальперін взагалі називає *текст* «певним особливим об'єктом лінгвістичної науки» [4, с. 9]. Але з огляду корпусної рецепції *тексту* постає низка питань, серед яких основне: що таке *текст* для корпусу?

Текст у лінгвістиці (бо треба пам'ятати про те, що *текст* є об'єктом не тільки лінгвістики, а й літературознавства, мистецтвознавства, музикознавства, фольклористики тощо) має багато визначень і кожне з цих визначень, як правило, детерміноване. З одного боку, статусом і аспектом розгляду *тексту* (текстологія, семіотика, емпірика та ін.), а з іншого, – лінгвістичними поглядами того, хто описує поняття *тексту*. Класичні визначення лінгвістичного *тексту* традиційно подають академічні видання: «писемний або усний мовленнєвий масив, що становить лінійну послідовність *висловлень*, об'єднаних у ближчій перспективі смисловими і формально-граматичними зв'язками, а в загальнокомпозиційному, дистантному плані – спільною темою і сюжетною заданістю» [1, с. 679]; «об'єднана змістовим зв'язком послідовність знакових одиниць, основними властивостями якої є зв'язність і цілісність» або «послідовність вербальних

(словесних) знаків» [13, с. 507]; «ланцюг мовних елементів і структур (фонетичних, морфологічних, синтаксичних), що творить певну реляційну (позиційну) структуру» [21, с. 572].

Разом із класичним чи академічним трактуваннями *тексту*, існують також й інші інтерпретації *тексту* як лінгвістичного об'єкта. Одні з них будують аналогію між *текстом* і реченням, інші – між *текстом* і словом, відбувається це тоді, коли *текст* з емпірики перетворюється на особливу мовну одиницю, чи, за висловленням М. Хеллідея, «оперативну одиницю мови, що так само, як речення є синтаксичною одиницею» [20, с. 121]. З огляду на це з'являється чимало визначень, детермінованих теорією, і ці визначення можуть мати і надзвичайно загальний характер, наприклад: «простір як процес значення у дії» [2, с. 307], «як одиниця лінгвістичної структури» [19, с. 177], «мовленнєвий акт або низка пов'язаних мовленнєвих актів, реалізовуваних індивідом у певній ситуації, є текстом (усним або писемним)» [9, с. 515], і бути детальними: враховувати навіть ситуативні функції *тексту*, що пропонує Ю. Лотман, виділяючи а) ситуації, коли метою комунікативного акту є передача константної інформації, б) ситуації, коли метою комунікаційного акту є вироблення нової інформації, і розглядає *текст* як «деякий пасивний носій вкладеного у нього змісту [...] матеріалізація мови: усе, що не релевантне для мови, є у тексті випадковим і не може бути носієм змісту» [10, с. 26–27]; або ж відоме і часто цитоване в лінгвоукраїнських працях визначення *тексту* як одиниці мови І. Гальперіна: «витвір мовленнєвого процесу, що характерний завершеністю, об'єктивованій у вигляді письмового документа, літературно опрацьований відповідно до типу документа, витвір, який складається із заголовка і ряду особливих одиниць (надфразових єдностей), об'єднаних різними типами лексичного, граматичного, логічного, стилістичного зв'язку, і має певну цілеспрямованість і прагматичну визначеність» [4, с. 18; 7].

Однак усі ці визначення *тексту* є релевантними для так би мовити некорпусної лінгвістики. Натомість корпусна лінгвістика виявляє певну утилітарність щодо власного бачення і визначення *тексту*. Так, корпус не реципіює *текст* як мовну одиницю, натомість розглядає його як те, на основі чого має відбуватися наукове вивчення мови, тобто приймає те, що критикує П. Гіро, говорячи про механістичність аналізу тексту в лінгвістичних студіях до Ш. Балі: «вивчення *тексту* – лише проста інвентаризація» [5, с. 61] «коли справа доходить до *тексту*, звичай обмежуються укладанням списків звуків (що має символічне значення), слів (тропів, арахізмів, діалектизмів тощо) або конструкцій

(еліпсів, антитез, хіазмів тощо)» [5, с. 61]. Саме корпусна рецепція *тексту* перетворює цю позірну просту інвентаризацію на наукову процедуру, ба більше, на метод, оскільки базується на принципі, згідно з яким *текст*, за висловленням І. Гальперина, є «графічним відображенням “шматка дійсності”» [4, с. 5], з якого можна виділити ті риси (ознаки, параметри), на основі котрих реально збудувати певну модель об'єкта дослідження, тобто йдеться про риси (ознаки, параметри) мови, вичленовані з *тексту*, на основі яких будується корпус. Таким чином, *текст* для корпусу є тим, що дано лінгвістові для дослідження мови, мовною дійсністю, реальністю, що піддається науковому спостереженню, а не особливою мовною одиницею. І власне з погляду корпусу релевантним постає визначення *тексту* Л. Ельмслева: «ланцюг, і всі його частини (наприклад, речення, слова і т. д.) – так само ланцюги, за винятком таких кінцевих частин, які вже не можуть бути піддані аналізу» [3, с. 289]. Виходячи з такого трактування *тексту*, – ланцюг, що піддається сегментації і далі аналізу сегментованих одиниць, який передбачає виявлення мовної форми, схованої за «безпосередньо доступною чуттєвому сприйняттю “субстанцією”, і до встановлення прихованої за текстом системи мови, яку складають категорії, з визначення яких можуть бути виведені можливі одиниці мови» [3, с. 351–352], – корпус розглядає *текст* під таким кутом зору, чи, власне, кутами зору: а) єдине, що дано дослідникові мови як вихідний пункт у своїй нерозчленованій і абсолютній цілісності – це *текст*; б) лінгвістична теорія починається з *тексту* як єдиного даного й намагається досягти несуперечливого й вичерпного опису цього тексту шляхом аналізу чи послідовного розподілу: «користуючись інструментом лінгвістичної теорії, ми можемо видобути з вибірки *текстів* запас знань, який знову можна використовувати на інших *текстах*. [...] Ці знання стосуються не так процесів чи *текстів*, звідки вони отримані, як системи чи мови, на основі

якої будуються всі *тексти*» [3, с. 289]; в) через те, що *тексти* природної мови надзвичайно великі числом і тривалістю, доцільно задовольнятися певною вибіркою з них або членуванням *текстового* континууму на твори окремих авторів, окремі праці, розділи, параграфи тощо, а відтак на складні й прості речення та слова. Тобто корпус, про який ми говоримо, тільки *текстовий*, *текст* у ньому може творити окремий корпус (наприклад, корпус Біблії) або, частіше, окремий *текст*, або його фрагмент є структурним елементом зібрання *текстів* чи корпусу *текстів*. Оскільки до корпусу не можуть увійти всі *тексти*, створені у різні історичні періоди, то застосовують прийом цільового відбору *текстів* або фрагментів *текстів*. Корпусний *текст* відрізняється від так званого класичного *тексту*, крім іншого, наявністю анотації: спеціальної розмітки структури *тексту* або *текстів*, композиційних та мовних одиниць *тексту* або *текстів*, і така розмітка неможлива без глибинного лінгвістичного аналізу текстових одиниць, що передбачає ієрархічний поділ *тексту* або *текстів* аж до виділення навіть літерного символу.

Таким чином, від початку ХХ і впродовж усього століття, остаточно було експліковано й обґрунтовано роль, місце і статус *тексту* в науковому вивченні мови, деталізовано процедуру аналізу *тексту* як безпосередньо даного, що, з одного боку, підсумувало осмислення ролі, місця, статусу, аналізу *тексту* як фактичного матеріалу, як дослідницької емпірики, а з іншого – започаткувало якісно нові студії над *текстом*, перетвореним на особливу мовну одиницю. Корпусне бачення *тексту* зосередилося на емпіричній складовій *тексту*, продовживши у нових технологічних умовах давню традицію лінгвістики використовувати *текст* як об'єкт, даний безпосередньо для спостереження, як те, з чого «добуваємо мову». Тобто надало нової форми давньому, традиційному дослідницькому об'єкту – *текстові*.

1. Карпенко Ю. О. Мовознавство / Ю. О. Карпенко // Українська мова. Енциклопедія. – Вид. 2-ге, зі змінами і доповненнями. – К. : Видавництво «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2004. – С. 363–365.
2. Рождественский Ю. В. Лекции по общему языкознанию / Ю. В. Рождественский. – М. : Высшая школа, 1990. – 380 с.
3. Ельмслев Л. Прологомены к теории языка / Л. Ельмслев // Новое в лингвистике. – Вып. I. – 1960. – С. 264–389.
4. Соссюр де Ф. Труды по языкознанию / Ф. де Соссюр. – М. : Прогресс, 1977. – 695 с.
5. Сапорта С. Применение лингвистики в изучении языка / С. Сапорта // Новое в лингвистике. – 1980. – Вып. IX. – С. 98–115.
6. Мельчук И. А. Опыт теории лингвистических моделей «Смысл ↔ Текст» / И. А. Мельчук. – М. : Наука, 1974. – 314 с.
7. Солнцев В. М. Язык как системно-структурное образование / В. М. Солнцев. – М. : Наука, 1971. – 291 с.
8. Блумфилд Л. Язык / Л. Блумфилд. – М. : Прогресс, 1968. – 607 с.
9. Пауль Г. Принципы истории языка / Г. Пауль. – М. : Из-во Иностранной литературы, 1960. – 500 с.
10. Мельничук О. С. Мова / Мельничук О. С. // Українська мова. Енциклопедія. – Вид. 2-ге, зі змінами і доповненнями. – К. : Видавництво «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2004. – с. 346–347.
11. Гальперин И. Р. Текст как объект лингвистического исследования. / И. Р. Гальперин. – М. : Наука, 1981. – 137 с.
12. Бараник Д. Х. Текст / Д. Х. Бараник // Українська мова. Енциклопедія. – Вид. 2-ге, зі змінами і доповненнями. – К. : Видавництво «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2004. – С. 679–680.

13. Николаева Т. М. Текст / Т. М. Николаева // Лингвистический энциклопедический словарь. – М. : Сов. энциклопедия, 1990. – С. 507.
14. Gołąb Z. Słownik terminologii językoznawczej / Z. Gołąb, K. Polański, A. Heinz. – Warszawa : PWN, 1968. – 846 С.
15. Хэллiday М. А. К. Лингвистическая функция и литературный стиль / М. А. К. Хэллiday // Новое в лингвистике. – Вып. IX. – 1980. – С. 116–147.
16. Барт Р. Текстовый анализ / Р. Барт // Новое в лингвистике. – Вып. IX. – 1980. – С. 307–312.
17. Хендрикс У. Стиль и лингвистика текста / У. Хендрикс // Новое в лингвистике. – Вып. IX. – 1980. – С. 172–211.
18. Косериу Е. Современное положение в лингвистике / Е. Косериу // Известия Академии наук СССР. Серия литературы и языка. – М. : Наука, 1977. – Т. 36. № 6. – С. 514–521.
19. Лотман Ю. М. Семиотика культуры / Ю. М. Лотман // Избранные статьи в трех томах. – Том I. – Таллин : Александра, 1992. – С. 11–120.
20. Загнітко А. П. Основи мовленнєвої діяльності / А. П. Загнітко, І. Р. Домрачева. – Донецьк : Український культурологічний центр, 2001. – 56 с.
21. Гиро П. Разделы и направления стилистики и их проблематика / П. Гиро // Новое в зарубежной лингвистике. – Вып. IX. – 1980. – С. 35–68.

O. Demska

CORPUS PERCEPTION OF THE TEXT

The article describes the texts as a linguistic object from the point of view of the traditional and corpus linguistics. An attention is given to the main stage of the tradition to perceive the text as a source of the knowledge about the language and also display the corpus perceive the text.

Keywords: corpus, text, language, speech (parole).

УДК 81'42:808.5:159.922

Ярослава Федорів

МАНІПУЛЯТИВНА РИТОРИКА: ЛІНГВОПРАГМАТИЧНИЙ АНАЛІЗ СТРАТЕГІЙ ПРИХОВАНОГО ВПЛИВУ

У статті досліджено актуальну проблему публічного впливу, розв'язання якої здійснюється за допомогою огляду вузькофахових і міждисциплінарних студій з риторики, аналізу маніпулятивних звернень та моделювання комплексу ораторських стратегій мовотворення публічного дискурсу.

Розкриваючи механізми маніпулювання за допомогою класичних канонів риторики – логосу, пафосу та етосу, автор озброює читача новим концептуальним баченням проблеми масового впливу, а отже, відкриває шляхи й можливості йому протистояти.

Ключові слова: риторика, лінгвопрагматика, мовлення, стратегії впливу.

Питання мовленнєвого впливу на масового слухача в політичній, соціальній та культурній сферах постійно привертають увагу дослідників у галузі риторики і культури спілкування. За тисячоліття свого існування риторика як наука про керування розумово-мовленнєвою діяльністю виробила певний тип мовомислення, що підкоряється особливим нормам і законам (Див. про це: [11, с. 53–54]). При цьому, як зазначає Л. І. Мацько, риторика – це наука, що виникла з єдиним призначенням: впливати на розум і волю громадян засобами живого слова; вона пов'язує закони мислення і мовлення, вивчає механізми продуку-

вання усного й писемного дискурсу, а відтак – це насамперед наука лінгвістична, у центрі уваги якої – вивчення живої мови [7, с. 6–7].

Традиційна риторика спирається на три фундаментальні принципи, виокремлені як ключові способи аргументації в «Риторикі» Аристотеля: це апелювання до логіки (*logos*), моральних цінностей (*ethos*) та почуттів аудиторії (*pathos*) [1, с. 89–91; 10]. Як зазначає Ю. В. Рождественський, «Етос, пафос і логос – вихідні поняття риторики, її “начала”, тобто аксіоматичні положення, завдяки яким можна будувати дедуктивну систему понять риторики, зіставляючи отримані